

Open documentformaat: wat is het en waarom is het belangrijk voor mensen met een visuele beperking

Jan Engelen, Infovisie VZW en K.U.Leuven

In de huidige informatietechnologie is het zeer populair om over "open" te spreken en dit te gebruiken als een soort kwaliteitskenmerk. Open standaarden, Open source software, open formaten zijn hiervan enkele voorbeelden.

In deze bijdrage willen we even toelichten wat het Open Document Format (ODF) is en waarom die kennis belangrijk is voor mensen met een visuele handicap.

Wat zijn documentformaten?

Wanneer men met de computer een document aanmaakt, en dat kan gaan van tekstverwerking over berekeningsbladen en presentaties tot allerlei grafische formaten en wiskundige formules, moet het resultaat van het werk in één bestand (soms meerdere) opgeslagen worden zodat het bewaard of eventueel getransporteerd kan worden via schijfjes, USB-geheugenstaafjes, e-mail of andere internetkanalen. Nemen we even het voorbeeld van tekstverwerking: in zo'n document moeten natuurlijk de tekst maar ook alle layoutinstructies (paginaindeling, lettertypes en -groottes enzovoort) bewaard worden. De grote softwarehuizen zoals Corel/Wordperfect en Microsoft hebben hiervoor eigen afspraken die zeer dikwijls niet of onvoldoende gedocumenteerd zijn. Bovendien was, en is, het zeer gebruikelijk om het documentformaat bij elke nieuwe versie van het tekstverwerkingsprogramma aan te passen. Op die manier worden de gebruikers verplicht om steeds de nieuwste versies in huis te halen. Ofwel worden hun documenten op zeker ogenblik onbruikbaar want niet meer leesbaar door de modernste versie.

Hiertegenover staan documentbeschrijvingen zoals HTML (de taal van het web) en XML, de extensible markup language, die volledig gedocumenteerd zijn en via internationale standaarden vastgelegd zijn. Hiermee wil men onder andere bereiken dat de documenten op zeer lange termijn leesbaar en bruikbaar blijven.

Wat is het open documentformaat?

De ontwikkeling van dit formaat werd ingezet door de makers van tekstverwerkings- en ander software die hun product in het publieke domein ter beschikking stellen. In concreet gaat het over OpenOffice.org, dat gratis door iedereen te gebruiken is. Intussen zijn er wel heel wat meer producten die ODF ondersteunen.

Het ODF-formaat heeft volgende kenmerken:

- er worden meerdere tekstuele XML-bestanden aangemaakt voor één document;
- de verschillende bestanden zijn minimaal: content.xml, meta.xml, settings.xml en styles.xml;
- de beschrijving van deze bestanden is door een publieke ("open") standaardisatieprocedure vastgelegd (details in de referentielijst achteraan);
- alle samenstellende onderdelen (dat wil zeggen, bestanden) behorend bij één document worden via een zip-procedure tot één enkel bestand samengevoegd. De zip-procedure is een de facto-standaard voor het samenvoegen en comprimeren (= verkleinen) van bestanden.

Voor meer technische details verwijzen we naar de Nederlandse Wikipediapagina of naar de volledige ODF-standaard (zie achteraan).

Waarom is dit formaat van belang voor personen met een visuele beperking?

Het ODF-formaat is volledig gebaseerd op XML-technologie die door het worldwidewebconsortium (W3C) gepromoot wordt en waarvan bovendien de toegankelijkheid via de W3C subgroep WAI onderzocht werd. Ook ODF zelf is onderzocht. Bij de uitwerking van de ODF-standaard door de OASIS-groep werd rekening gehouden met de noodzaak aan toegankelijkheid ervan. Toch doken nog problemen op toen de staat Massachussets besloot ODF te adopteren (zie verder); een speciale toegankelijkheidssubgroep werd daarom in 2005 in het leven geroepen.

Er blijft ook nu nog wat verwarring leven: het is immers voor de (visueel beperkte of andere) gebruikers **belangrijker dat de software toegankelijk is dan wel dat de resulterende documentformaten** dat zijn. In de praktijk zullen die nooit door een mens maar enkel door machines gelezen worden. Toch is ook het formaat van belang omdat het al of niet de gegevens nodig voor een toegankelijke weergave kan bevatten.

Op dit ogenblik is het zo dat voornamelijk op Microsoft Windowsgebaseerde software een vrij goede toegankelijkheid biedt voor mensen met een visuele beperking. Niet omdat Microsoft daar voor zorgt, maar omdat een dozijn externe firma's vergrotingspakketten of schermuitleesprogramma's bouwt.

De pakketten die nu al ODF ondersteunen zijn echter minder toegankelijk dan de Microsoft Office-producten. Promotoren van unix/linux-systemen gaan ervan uit dat er op korte termijn programma's zullen gebouwd worden voor die systemen die van bij de start toegankelijkheid ingebouwd hebben. Of dit zal gebeuren is nog wel niet duidelijk. Hierover meer in een volgende bijdrage.

Waarom wordt ODF dan toch ingevoerd?

Een van de hoofddoelen van het Open Document Format is toegang tot informatie op lange termijn, zonder technische of wettelijke barrières. Doordat overheden zich meer en meer bewust worden van toegankelijkheidsproblemen wordt de keuze van documentformaten een aandachtspunt in het openbaar beleid.

Men verwacht dat ODF geleidelijk in gebruik genomen zal worden en dat dit proces vooral door overheden aangedreven zal worden. De ingebruikname van ODF door de staat Massachusetts zorgde in 2005 voor ophef in de ICT- en gehandicaptenwereld (zie bijvoorbeeld het Wikipedia-artikel waarvan de link achteraan dit artikel gegeven is). Maar intussen zijn er tientallen organisaties en firma's die voor het ODF-formaat gekozen hebben. En een ervan is de Belgische Overheid!

Op 23 juni 2006 heeft de Belgische federale regering beslist dat het ODF-formaat verplicht moet worden gebruikt in de administratie en mogen de overheden in 2008 alleen nog in dit open formaat onderling documenten uitwisselen. België is daarmee het eerste land ter wereld dat de gesloten formaten zal verbieden. Zoals verwacht kon worden, heeft Microsoft hier zwaar tegen geageerd. Bij het ministerie van justitie is ODF echter nu al ingevoerd.

In Nederland werd de overheid al enkele jaren terug al aangemaand open standaarden te promoten via de motie Vendrik, maar voorlopig is er geen beslissing genomen. (details in het Wikipedia-artikel over OpenDocument, zie achteraan)

Hoe populair is ODF nu echt?

Eind 2006 waren er elf tekstverwerkers die ODF ondersteunen, 6 rekenbladprogramma's en 5 presentatiepakketten. Bovendien zijn er minstens drie groepen software aan het ontwikkelen om Microsoft Word naar ODF om te zetten, namelijk SUN, de Open Document Foundation en het publiek domein Sourceforge.net project, "ODF Add-in for Microsoft Word".

Binnen het Engelse Royal National Institute of the Blind wordt ook gewerkt aan software die ODF naar Daisy omzet.

Minstens even belangrijk is het feit dat ODF intussen een internationale standaard geworden is. Standaardisatie van het ODF werd eerst binnen een werkgroep van de zogenaamde Oasis foundation ontwikkeld maar is sinds 30 november 2006 een officiële standaard aanvaard door de ISO (International Organization for Standardization) onder het nummer ISO/IEC 26300. Meer details achteraan.

De voorstanders van ODF hebben zich in verschillende verenigingen gevonden. De voornaamste zijn de ODF Alliance en OpendocumentXML.org.

Intussen is echter ook Microsoft in de tegenaanval gegaan en heeft onlangs het Office Open XML formaat (OOXML) gelanceerd dat in elk geval in Office 2007 zal gebruikt worden, maar dat niet compatibel is met ODF.

En nu?

Het lijkt er sterk op dat ODF zal doorbreken.

Maar wat veel belangrijker is voor mensen met een visuele handicap, is het feit dat de software die deze documenten kan aanmaken toegankelijk is. Via de ODF plugins voor Microsoft Word is in elk geval een ernstig bezwaar tegen het gebruik van ODF weggevallen.

Meer informatie

ODF- en OOXML-basisinformatie

- Open Document Format: <http://nl.wikipedia.org/wiki/OpenDocument>
- Office Open XML formaat (Microsoft): http://nl.wikipedia.org/wiki/Office_Open_XML

ODF-standaard

- De ISO versie is beschikbaar via:
<http://www.iso.org/iso/en/CatalogueDetailPage.CatalogueDetail?CSNUMBER=43485&scopelist=PROGRAMME>
- De gratis OASIS versie (pas op: 722 pagina's) kan gedownload worden van:
<http://www.oasis-open.org/committees/download.php/19274/OpenDocument-v1.0ed2-cs1.pdf>

ODF-- plugin voor MSWORD

http://sourceforge.net/project/showfiles.php?group_id=169337

ODF-promotie

- <http://www.odfalliance.org/>
- <http://opendocument.xml.org/>

Met dank aan Christophe Strobbe en Kris Van Hees (beiden K.U.Leuven) en Peter Korn (SUN Microsystems).
